

امروزه طراحی و معماری نقش تعیین کننده ای در روند درمان و بهبودی بیماران در مراکز درمانی ایفا می کند . معماران معاصر هنگام طراحی بیمارستانها عوامل بسیار گوناگونی را به منظور ارتقای کیفیت فضاهای مربوط به بیماران ، کارکنان و ملاقات کنندگان در نظر می گیرند ، از جمله استفاده از نور طبیعی ، انتخاب دقیق رنگها و مصالح ساختمانی ، اولویت کانسپت طراحی و فضاهای انعطاف پذیر و مسائل محیطی .

مقدمه

بیمارستان عبارت است از نهادی که برای تشخیص بیماری و معالجه ی امراض و جراحات هم از طریق پزشکی و هم از طریق جراحی بیماران و مجروحان ، و بستری آن ها در طی این مراحل طراحی ، ساخته و تجهیز شده است . اغلب بیمارستان های مدرن علاوه بر کاربری های گفته شده به عنوان فضاهای تحقیقاتی و آموزشی نیز مورد استفاده قرار می گیرند . امروزه در بیمارستان های مدرن برای ارائه ی خدمات بهتر با در نظر گرفتن دامنه ی وسیع نیازهای جامعه ، بخش های بیماران سرپایی ، اورژانس ، روانپزشکی و خدمات توانبخشی نیز گسترش یافته است . بیمارستان ها در بسیاری از کشورهای متمدن قدمتی طولانی دارند . در کشورهای در حال توسعه با وجود اینکه درصد بیشتری از جمعیت جهان را در خود جای داده اند ، فقدان تعداد کافی بیمارستان ، تجهیزات و پرسنل مجرب بیمارستانی وجود دارد و در مقایسه با استانداردهای

کشورهای صنعتی ، از نظر تجهیزات پاسخگویی و مراقبت از این شمار جمعیت بسیار ضعیف هستند . بنابراین در کشورهای جهان سوم اغلب از مزایای پزشکی و درمانی مدرن ، فاکتورهای سلامت عمومی ، یا مراقبت های بیمارستانی بی بهره بوده و به تبع آن درصد امید به زندگی در این کشورها بسیار پایین است . طرّاحی بیمارستان ها در کشورهای توسعه یافته با افزایش تکنولوژی و دامنه ی امکانات پزشکی پیچیده تر شده است ؛ در نتیجه ی افزایش دامنه ی خدمات و گسترش شیوه های درمانی و جراحی موجود ، نسبت پرسنل به بیماران افزایش یافته و کادر پزشکی مجرب تری نیز فراهم شده است . در سال های اخیر با مشارکت علم پزشکی و مهندسی دامنه ی وسیعی از تجهیزات نوین فراهم شده است که بیمارستان را برای پذیرش تعداد بیشتری از بیماران آماده می کند . ساخت و اجرای بیمارستانها روزبه روز پرهزینه تر می شود و ارائه ی خدمات سلامت و بهداشت نیازمند طرّاحی فضاهای استاندارد است .

تاریخچه ی بیمارستان

بیش از ۴۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح ادیان و آیین ها با شفای بیماران نمود قطعی پروردگارشان تلقی می شدند . معبد ساتورنوس ، و بعدها معبد اسکلیپوس در آسیای صغیر، به عنوان مراکز درمانی شناخته می شد . در سال ۴۳۱ قبل از میلاد ،

بیمارستان های برههایی در سریلانکا ایجاد شدند ، پادشاه آشوکا ۲۳۰ سال قبل از میلاد
بیمارستان های زنجیره ای را در هندوستان بنا نهاد . حدود ۱۰۰ سال قبل از میلاد
رومیان بیمارستان هایی را برای درمان بیماران و سربازان مجروحشان ایجاد کردند (
والتودیناریا) . مراقبت از این افراد از این جهت برای رومیان اهمیت داشت که قدرت
روم ، در گرو یکپارچگی لژیون آن بود .

به هر حال می توان گفت که بیمارستان به مفهوم امروزی آن ، به تاریخ ۳۳۱ پس از
میلاد مسیح باز می گردد ، یعنی زمانی که امپراطور کنستانتین مسیحی شد و کلیه ی
بیمارستان های مشرکین را برانداخت و بدین ترتیب فرصت شروعی دوباره در این
زمینه را فراهم کرد . تا آن زمان بیماران به دلیل بیماریشان از جامعه طرد می شدند ،
در حالی که فرهنگ مسیحیت بر حفظ رابطه ی نزدیک با بیماران توسط افرادی که
وظیفه ی مراقبت از آن ها را داشتند تاکید داشت . بنابراین بیماری به مسئله ای برای
کلیسای مسیحیت تبدیل شد .

در حدود سال ۳۷۰ پس از میلاد ، قدیس باسیلیوس اهل قیصریه موسسه ی مذهبی در
کاپادوکیه تاسیس کرد که شامل یک بیمارستان ، یک بخش قرنطینه برای بیماران جذامی
و ساختمانی برای فقرا ، سالمندان و بیماران بود . بیمارستانهایی مشابه به تقلید از این
نمونه در امپراطوری روم شرقی ساخته شد . نمونه ی قابل توجه دیگر ، ساختمان سنت

بندیکت در مونته کاسینو است که در اوایل سده ی ششم ساخته شد . در این دوران ، مراقبت از بیماران در اولویت و قبل از همه ی وظایف مسیحیان قرار داشت . این جریان مقدمه ای بر تاسیس یکی از اولین مدارس پزشکی در اروپا در سالرنو شد که در قرن یازدهم به اوج شهرت رسید . این نمونه منجر به احداث درمانگاه های مشابه راهبان در بخش غربی امپراطوری روم شد .

بیمارستانهای فرانسه که به هتل دیو (اقامتگاههای خداوند) معروف بودند در سال ۵۴۲ در لیون و در سال ۶۶۰ در پاریس احداث شدند . در این بیمارستان ها بیشتر به مسائل روحی بیماران توجه می شد تا درمان فیزیکی بیماری های مزمن و حاد آن ها . روشی که راهبان برای مراقبت از بیماران خود به کار می بردند ، الگویی برای عموم شد . دیرها و صومعه ها فضایی به نام اینفرمیتاریوم (درمانگاه) داشتند که بیماران را برای درمان به آنجا می بردند ، علاوه بر این در دیرها یک داروخانه و معمولاً یک باغ گیاهان دارویی وجود داشت . بدین ترتیب دیرها برای درمان بیماران درهایشان را به روی زائرین و سایر مردم گشودند .

طی قرون وسطی ادیان به اعمال نفوذ خود در احداث بیمارستانها ادامه دادند ، رشد بیمارستان ها در خلال جنگ های صلیبی که از اواخر قرن یازدهم آغاز شد شدت یافت . در این دوران طاعون و بیماری ها برای صلیبیون بیش از جنگ مشکل ساز بود .

بیمارستانهای نظامی در حاشیه ی راه های مسافرتی احداث شد . شوالیه های فرقه ی سنت جان در ۱۰۹۹ بیمارستانی در فلسطین بنا نهادند که قابلیت مراقبت از ۲۰۰۰ بیمار را داشت . گفته می شود در این بیمارستان به ویژه به بیماری های چشم توجه نشان داده می شد و شاید بتوان آن را اولین نمونه ی بیمارستان های تخصصی به شمار آورد . این شیوه برای قرن ها در بیمارستان های سیار سپاه سنت جان باقی ماند .

در قرون وسطی و به ویژه در قن دوازدهم تعداد بیمارستان ها به سرعت در اروپا افزایش یافت . اعراب بیمارستان هایی در بغداد و دمشق و قرطبه ی اسپانیا بنا کردند . بیمارستان های اعراب به دلیل اینکه بیماران را بدون توجه به عقیده ، مذهب ، نژاد و مرتبه ی اجتماعی شان می پذیرفتند قابل توجه بود . بیمارستان روح القدس که در سال ۱۱۴۵ در مون پلیه در فرانسه ساخته شد شهرت فراوانی یافت و بعدها یکی از مهمترین مراکز آموزش پزشکی در اروپا شد . ولی با گذشت زمان ، بیشترین تعداد بیمارستان هایی که در قرون وسطی احداث شد ، مؤسسات مذهبی تحت سرپرستی راهبان بندیکتی بود که تأسیس بیش از ۲۰۰۰ بیمارستان به آنان نسبت داده می شود .

همچنین در قرون وسطی حمایت از مؤسسات بیمارستان مانند از سوی مقامات غیرمذهبی نیز آغاز شد . در اواخر سده ی پانزدهم بسیاری از شهرهای کوچک و بزرگ از چنین نهادها و مؤسسات بهداشتی و درمانی حمایت می کردند . گفته می شود در

انگلستان بیش از ۲۰۰ نمونه ی اینچنینی وجود داشت که پاسخگوی نیاز اجتماعی فزاینده ای بوده اند . انتقال تدریجی مسئولیت بیمارستانها و مراکز درمانی از کلیسا به مقامات غیرمذهبی در اروپا پس از انحلال دیرها توسط هنری هشتم در سال ۱۵۴۰ آغاز شد . که همین روند پایانی بر ساخت و ساز بیمارستان در انگلستان تا ۲۰۰ سال بعد بود .

برچیده شدن بیمارستان های صومعه ای در انگلستان مقامات غیرمذهبی را برآن داشت که جنبش داوطلبانه ای را برای بنا نهادن مراکزی برای درمان بیماران ، مجروحان و معلولان آغاز کنند . ساخت اولین بیمارستان داوطلبانه در انگلیس در سال ۱۷۱۸ توسط هوگنهای فرانسوی آغاز شد و با احداث بیمارستان هایی در لندن مانند بیمارستان وستمینستر در ۱۷۱۹ بیمارستان گای در ۱۷۲۴ و بیمارستان لندن در ۱۷۴۰ ادامه یافت . بین ۱۷۳۶ تا ۱۷۸۷ حداقل در ۱۸ شهر غیراز لندن بیمارستان احداث شد . این ابتکار در اسکاتلند نیز رواج یافت و اولین بیمارستان داوطلبانه ی آن به نام « بیمارستان کوچک » در ۱۷۲۹ در ادینبورگ تاسیس شد .

اولین بیمارستان در آمریکای شمالی در سال ۱۵۲۴ توسط کورتس در مکزیکوسیتی احداث شد ، که ساختمان آن هنوز باقی مانده است . فرانسویان نیز در سال ۱۶۳۹ بیمارستانی به نام « خون گرانبها » (هتل دیودوپرسیوس سان) در کبک کانادا ساختند

که هنوز به کار خود ادامه می دهد ، هرچند مکان اولیه ی آن تغییر یافته است . در سال ۱۶۴۴ خانمی اشراف زاده به نام ژان مانس از کنده های درخت ، بیمارستانی در جزیره ی مونترال ساخت و این آغازی بود بر بیمارستان سنت ژوزف که بعدها فرقه ی خواهران سنت ژوزف از آن پدید آمد و امروزه قدیمی ترین گروه پرستاری در امریکای شمالی محسوب می شود . اولین بیمارستانی که در قلمرو کنونی ایالت متحده ی آمریکا ساخته شد ، بیمارستانی بود برای درمان سربازان که در سال ۱۶۶۳ در جزیره ی منهن ساخته شد .

اولین بیمارستان های امریکا در اصل نوانخانه بودند که یکی از آنها توسط ویلیام پن در سال ۱۷۱۲ در فیلادلفیا ساخته شد . اولین بیمارستان ثبت شده در آمریکا بیمارستان پنسیلوانیا در فیلادلفیا است که در سال ۱۷۵۱ امتیاز خود را رسماً دریافت کرد .

بیمارستان در تاریخ اسلام

پایتخت فرمانروایی خلفای اسلام پیوسته از طایفه ای به طایفه ی دیگر انتقال پیدا می کرد و در هر پایتخت یک مرکز درمانی مهم گسترش می یافت ، به طوری که تا اواخر قرن سیزدهم تعداد زیادی فضای درمانی در جهان عرب پراکنده شده بود . از آنجا که

این مبحث بسیار گسترده و شرح آن از مجال این کتاب خارج است ، در اینجا تنها به معرفی تعدادی از نهادهای مهم درمانی براساس ناحیه ی جغرافیایی آن ها می پردازیم .

دمشق : اولین بیمارستان شناخته شده در تاریخ اسلام در سال ۷۰۶ بعد از میلاد توسط ولید خلیفه ی بنی امیه در دمشق ساخته شد . مهمترین بیمارستان دمشق در سده های میانه به نام بیمارستان نوری به یاد پادشاه نورالدین زنگی در سال ۱۱۵۶ تأسیس شد . اهمیت ساخت این بیمارستان که در خلال جنگهای صلیبی احداث شد در تأمین نیروهای کارآمد و تجهیزات یک بیمارستان مجهز بود . این بنا نه تنها از نظر درمانی یک بیمارستان عالی بود ، بلکه یک مدرسه ی پزشکی نمونه و تراز اول نیز به شمار می آمد . به علت نبود صنعت چاپ در آن زمان و دست نویس بودن کتاب ها ، اسناد و کتب علمی بسیار محدود و گران قیمت بودند . در همین دوران پادشاه مجموعه ای نفیس و کامل از کتب پزشکی به بیمارستان اهدا کرد و بیمارستان دارای مجموعه ای از اسناد پزشکی شد که تا آن زمان از تاریخ بی نظیر بود . از دانشکده ی پزشکی آن ، داروسازان و پزشکان برجسته ای مانند ابن النفیس (علالدین ابولحسن علی بن ابی حزم القرشی الدمشقی) که دانشمند و کاشف جریان گردش خون بود فارغ التحصیل شدند . این بیمارستان تا بیش از هفت قرن یعنی تاکنون به کار خود ادامه داده است .

بیت المقدس : صلیبیون بیمارستان **سنت جان** را در سال ۱۰۵۵ پس از میلاد مسیح در بیت المقدس احداث کردند . این بیمارستان در اواخر قرن یازدهم به حدی گسترش یافته بود که شامل یک بیمارستان ، قصری برای شوالیه ها و یک دیر برای خواهران پرستار بود . بیمارستان فعالیت‌های پزشکی چشمگیری ارائه می داد و در روز تعداد زیادی بیمار ، زائر ، و سربازان مجروح را می پذیرفت . پس از آزادی بیت المقدس توسط **صلاح الدین** در ۱۱۸۷ میلادی ، بیمارستان به **الصالحانی** تغییر نام یافت و تا ویران شدن آن در زلزله ی سال ۱۴۵۸ میلادی در خدمت مردم بود .

بغداد : در سال ۷۵۰ پس از میلاد ، **بغداد** توسط **خلیفه ابو جعفر المنصور** به عنوان پایتخت خاندان عباسی انتخاب شد . وی در سال ۷۶۶ پس از میلاد ، **جودی بن بختیشوع** را به ریاست دانشگاه جندی شاپور منصوب کرد تا پزشک دربار بوده و بیمارستان را گسترش دهد و آن را در جهت عظمت و غنای **بغداد** پیش برد . وقتی **هارون الرشید** به قدرت رسید (۷۸۶ تا ۸۰۹ پس از میلاد) دستور داد نوه ی ابن بختیشوع و **جبریل پزشک** دربارش بیمارستانی بنام بیمارستان **بغداد** را بنا کنند . این بیمارستان به یک مرکز درمانی بزرگ و مهم تبدیل شد که یکی از روسای آن **رازی** ، پزشک و داروساز برجسته بود . در سال ۹۱۸ پس از میلاد ، **خلیفه المقتدر** دو بیمارستان در **بغداد** بنا کرد . یکی در شرق شهر ، که آن را به یاد مادرش بیمارستان

السیده نام گذاری کرد و دیگری در غرب شهر که آن را به نام خود **المقتدیری** خواند .
بیمارستان مهم دیگر **الادودی** نام داشت که در سال ۹۸۱ میلادی به نام پادشاه
ادودالدوله بنا شد و بزرگترین بیمارستان بغداد پیش از دوران مدرن بود . این بنا با
بهترین تجهیزات تشریفاتی و تدارکاتی شناخته شده تا آن زمان مجهز شده بود و
پرستاران و پزشکان و مشاوران ۲۴ ساعته در آن به فعالیتهای تخصصی می پرداختند .
این بیمارستان در سال ۱۲۵۸ طی حمله ی مغول به بغداد به فرماندهی **هولاکو** ، نواده ی
چنگیزخان ، ویران شد .

قاهره : در سال ۱۲۸۴ میلادی پادشاه **المنصور القلاوون (صالحی)** بیمارستان مهم و
مشهور **المنصوری** را در این شهر بنا کرد . داستانی که منجر به ساخت این بنا شد
جالب توجه است : پادشاه **المنصور القلاوون** از فرماندهان سپاه اعراب مسلمان فاتح
جنگهای صلیبی بود ، که وقتی در بیت المقدس بیمار شد ، وی را در بیمارستان نوری
بستری کردند . در دوران درمان با خود عهد بست که هر وقت فرمانروای مصر شد ،
بیمارستانی بسیار مجلل تر از بیمارستان نوری در قاهره بنا کند که فقیر و غنی یکسان
از آن بهره مند باشند . در مراسم افتتاحیه پادشاه اعلام کرد ، این بیمارستان در خدمت
همه ی مردم ، از پادشاه گرفته تا کمترین رعیت و زیردستان خواهد بود . به روایت
سیاحان معاصر و مورخان آن زمان مثل **ابن بطوطه** و **کلکاشندی** ، این بنا بهترین